

Бачинський А.Я.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті зроблено наголос на визначення термінів, що характеризують механізми державного регулювання підприємницької діяльності. Також розглянуто основні принципи, методи, інструменти комплексного механізму державного регулювання підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, державне регулювання, механізм державного регулювання підприємницької діяльності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Незважаючи на той факт, що в Україні та за кордоном значна кількість наукових праць присвячена розвитку та вдосконаленню механізмів державного регулювання в сфері підприємництва, вирішення проблеми вдосконалення механізмів державного регулювання підприємницької діяльності в сфері легкої промисловості України є актуальним завданням та потребує подальших комплексних досліджень. Насамперед, є потреба у розвитку та уточненні термінологічного апарату галузі, що стосується категорій та понять регулювання та державного регулювання підприємницької діяльності.

Важливим чинником сталого розвитку підприємництва є створення механізмів державного регулювання, в умовах реалізації яких будуть виконані властиві йому народногосподарські функції, до числа яких справедливо можна віднести:

- інноваційність;
- соціальне демпфірування і зростання прибутків суспільства;
- прогидію монополізму й розвиток конкуренції;
- раціоналізацію галузевої структури економіки та ін.

Стан опрацювання. Низку проблем формування та розвитку механізмів державного регулювання підприємницької діяльності досліджено в працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як В.Д. Бакуменко, С.Л. Брю, А.О. Дегтяр, С.Б. Жарая, Й.Б. Жиляєва, І.М. Комарницький, М.І. Круглов, К.Р. Макконел, О.А. Машков, А.М. Михненко, П.І. Надолішній, Н.Р. Нижник, Ю.П. Сурмін, Л.І. Чубарева та ін.

Аналіз різних теоретичних підходів до механізмів державного регулювання підприємницької діяльності в Україні дав змогу дійти висновку щодо необхідності звернути увагу на теоретико-методологічні аспекти формування та функціонування механізмів державного регулювання підприємницької діяльності.

Мета статті. У статті поставлено завдання надати тлумачення термінам, що характеризують механізми державного регулювання підприємницької діяльності, а також розглянути основні принципи, методи та інструменти комплексного механізму державного регулювання підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Держава, виконуючи будь-яку функцію, впливає на ті чи інші суспільні процеси через посередництво різноманітних механізмів. Такий механізм являє собою єдність методів і принципів здійснення різних функцій, а також низки засобів їх забезпечення – правових, організаційних, економічних, технологічних, інформаційних тощо.

Базовим елементом визначення є поняття «механізм». Це поняття було запозичене з механіки й означає систему ланок, які перетворюють рух одних ланок на необхідний рух інших.

Поняття механізму регулювання досліджувалося науковцями досить ґрунтовно, але нині серед них відсутня єдина думка стосовно визначення поняття «механізм державного регулювання» та його складових елементів. Як свідчить аналіз наукової літератури, механізм регулювання розглядали в межах соціального й державного управління.

Термін «механізм» [2, с. 21] має таке визначення – внутрішній пристрій машини, приладу,

апарата, який приводить їх у дію; система, пристрій, що встановлюють порядок будь-якої діяльності; послідовність станів, процесів, що визначають собою будь-яку дію, явище.

Н.Р. Нижник та О.А. Машков розглядають механізм державного регулювання як складник системи управління, що забезпечує вплив на чинники, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Науковці слушно зауважують, що є необхідність урахування того, що управлінські процеси відбуваються в межах конкретних організаційних структур, що часто мають вирішальний вплив на економічний розвиток [3, с. 56].

В енциклопедичному словнику з державного управління механізми державного регулювання визначені як способи врегулювання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності із використанням відповідних їй форм і методів регулювання. За формою подання – це схематичне зображення статично-динамічного змісту процесу управління як взаємодії суб'єкта й об'єкта, єдності діяльності й відносин, функціонування певної системи чи підсистеми [2, с. 27].

З метою формування більш чіткого визначення поняття механізму державного регулювання Н.Р. Нижник виокремила його складники [3, с. 235–245]. П.І. Надолішній проаналізував організаційно-функціональну структуру державного управління та принципи її формування [5, с. 113–130].

Механізм державного регулювання є складним і системним утворенням, яке органічно поєднує у собі різні складники: економічні, мотиваційні, організаційні, політичні і правові.

Під регулюванням зазвичай розуміють діяльність, спрямовану на коригування роботи системи (елементів системи) з метою забезпечення досягнення системою (елементами системи) такого стану, який забезпечує її роботу відповідно до визначених характеристик. Тобто цей вид діяльності розглядається як регуляційний процес, метою якого є досягнення відповідного рівня взаємодії та злагодженості окремих частин [6, с. 148].

Методологія механізмів регулювання підприємницької діяльності має будуватись на використанні залежностей, що вже склалися, урахуванні особливостей процесів, що відбуваються, усуненні протиріч.

Для визначення сутності державного регулювання у сфері підприємництва необхідно визна-

читись із поняттям «державне регулювання». Вперше цей термін, на думку В.К. Макутова, почали вживати економісти у дослідженнях, присвячених втручанню держави у ринкову економіку. Тим самим вони підкреслювали особливість цього явища в ринковій економіці та відмінність його від наявного в радянському суспільстві державного управління економікою. Пізніше термін «державне регулювання» почали використовувати і в нормативно-правових актах, хоча легальне визначення його нині відсутнє.

Розвиток механізмів державного регулювання підприємницької діяльності розглядаємо як процес поступового переходу від консервативних адміністративних методів, важелів та інструментів до застосування нових елементів, притаманних якісному менеджменту, з метою переходу системи та її складників на більш якісний рівень.

Державне регулювання підприємницької діяльності розглядаємо як окрему функцію державного управління, що являє собою діяльність органів державної влади, що спрямована на розвиток підприємницької активності суб'єктів господарювання та оптимізацію регуляторних процедур відповідно до норм і стандартів, прийнятих у розвинених економіках, а також із врахуванням динаміки розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища.

Державне регулювання підприємництва є напрямом державної політики, спрямованим на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та способом, що встановлюються Конституцією та законами України.

Значимість державного регулювання зумовлена необхідністю обмеження можливих негативних явищ і наслідків соціальної спрямованості, зокрема: збереження природних ресурсів; стимулювання виробництва товарів та послуг колективного використання; попередження виникнення безробіття та майнової нерівності; дотримання відповідного рівня добробуту громадян через перерозподіл доходів між верствами населення; забезпечення фундаментальних досліджень і виробництва соціально спрямованих товарів і послуг тощо.

Під державним регулюванням підприємництва ми визначаємо діяльність держави в особі її органів, спрямовану на реалізацію державної політики в сфері підприємницької діяльності із метою забезпечення реалізації публічних інтересів як суспільства і держави, так і створення сприятливих умов для розвитку підприємництва.

Методи державного регулювання – це способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку з метою створення умов їх ефективного функціонування відповідно до напрямів державної економічної політики [8, с. 398].

Методи державного регулювання незалежно від застосування в конкретній сфері суспільного життя відносять до прямого адміністративного та непрямого регулюючого впливу з боку органів державної влади на відповідні об'єкти управління. До першої групи відносять методи правового регулювання, переконання, примушення, державного контролю тощо. До другої – виховання, демократизації управління, розміщення державних замовлень, оподаткування тощо.

Формально і лаконічно державне регулювання – це встановлення державою кількісних або якісних обмежень на свободу вибору прийняття рішень осіб чи організацій, недотримання яких погрожує застосуванням відповідними органами санкцій за порушення нормативно-правової бази.

Державне регулювання розвитку підприємництва здійснюється на принципах стабільності, довготерміновості, юридичної захищеності інтересів як підприємців, так і споживачів продукції та послуг. Такі відносини між суб'єктами господарювання як основними товаровиробниками та державою, яка виступає посередником суспільних інтересів, об'єднуються в економічні та правові взаємини.

Взаємини, що складатимуться між підприємництвом і державою, мають розвиватися у двох основних напрямках:

– по-перше, шляхом державного регулювання підприємницької економіки за допомогою спеціальних заходів, розроблених у державних програмах підтримки підприємництва, і заходів, що містяться в загальнодержавних програмах економічного й соціального розвитку країни;

– по-друге, за допомогою взаємодії держави й підприємництва, що є економічним співробітництвом влади й підприємницьких структур на основі єдності цілей стабілізації економічного зростання в Україні [1, с. 126].

Необхідність державної політики, що відповідає тенденціям розвитку підприємництва, зумовлена найбільшою вразливістю цього сектору еко-

номіки до дій влади. Держава має регулювати підприємництво шляхом соціально-економічного прогнозування, удосконалення дозвільної системи, антимонопольної політики, державної стандартизації, метрології й сертифікації, системи оподаткування, розроблення загальнодержавних і регіональних програм розвитку підприємництва.

Основними перешкодами на цьому шляху є недосконалість форм та методів державного регулювання економічного розвитку, недоліки податкової системи, нестача інвестиційних ресурсів, слабка інноваційна активність, практична відсутність результатів адміністративних реформ та інституціональних змін, зокрема те, що проведена приватизація не дала очікуваних результатів [6, с. 12].

Досліджуючи основні напрями державного регулювання економічного розвитку, В.С. Воротін вважає, що найвиразніше ця функція держави виявляється в регулюванні економіки в умовах ринкового господарювання шляхом забезпечення правової основи економічних рішень, захисту національних інтересів, формування відповідної інфраструктури виробництва, створення умов для конкуренції між товаровиробниками, контролю базових параметрів грошового обігу тощо [7, с. 57].

Відзначається, що специфіку державного регулювання підприємництва визначають особливості об'єктів та суб'єктів цієї діяльності, суттєві характеристики її механізмів; сукупності взаємопов'язаних і взаємоузгоджених методів, інструментів та форм забезпечення цілеспрямованого впливу держави на цю сферу господарювання.

Механізми державного регулювання підприємницької діяльності визначаємо як систему заходів, розроблених державою з урахуванням вимог та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.

У виданні «Державне регулювання економіки та економічна політика» переконливо доводиться, що механізмам регулювання діяльності суб'єктів ринкового господарювання у державному та приватному секторах економіки властива певна специфіка. З'ясування змісту основних засобів державного регулювання відповідних процесів дає змогу чіткіше визначити функції кожного із секторів, проаналізувати провідні тенденції їх розвитку [8, с. 161]. Об'єктами державного регулювання підприємництва є процеси і відносини, пов'язані із запровадженням відповідної діяльності, а також умови і результати її реалізації. Особливості цих об'єктів зумовлені, насамперед, функціонуванням відповідних організаційних форм господарювання, основною яких є підприємництво [8, с. 205].

Держава і підприємство вступають у відносини, в яких кожна зі сторін має значний вплив. Держава має потребу в підприємстві, оскільки ринкова система забезпечує її матеріальними ресурсами, послугами і товарами, фінансовою підтримкою державних програм тощо.

Своєю чергою підприємство має потребу в державі, оскільки йому необхідне законодавство, що регламентує правила економічної діяльності, її безпеки, захисту і стабільності, а також функціонування монетарної системи, стабільної економічної і соціальної інфраструктури. Підприємство покладається на конституційний захист і державну підтримку підприємства як

основного інституту суспільства, що забезпечує одержання прибутку, зайнятість населення і підвищення його життєвого рівня.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що механізм регулювання підприємницької діяльності – складна система. Державне регулювання розвитку підприємства потребує здійснення комплексу організаційних, економічних, фінансових, управлінських та інших заходів як складників ефективної реалізації державної політики. Враховуючи зазначене, державне регулювання розвитку підприємства можна розглядати через дію основних механізмів регулювання на всіх рівнях управління.

Список літератури:

1. Данилейчук Р.Б. Основні напрями вдосконалення державного регулювання процесів інтеграції у галузі підприємства. Інноваційна економіка. 2005. № 6. С. 221.
2. Жарая С.Б. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності на регіональному рівні: шляхи розвитку в Україні та європейська практика: монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2011. 270 с.
3. Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. / Н.Р. Нижник, О.А. Машков. К.: Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.
4. Енциклопедичний словник з державного управління: довідк. вид. / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 819 с. Алфавіт. покажч. ст.: с. 762–816.
5. Надолішній П. Організаційно-функціональна структура державного управління: поняття і соціальна практика. Вісн. НАДУ. 2003. № 3. С. 31–43.
6. Безземельна Т.О. Організаційно-правовий механізм державного регулювання підприємницької діяльності / Т.О. Безземельна, Т.І. Сергеева. Держава та регіони. 2009. № 2. С. 23
7. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 388 с.
8. Бодров В.Г. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. для слухачів системи підг., перепідг. та підв. кваліф. держ. сл. / В.Г. Бодров, О.М. Сафронова, Н.І. Балдич. К.: Академвидав, 2010. 520 с. (Серія «Альма-матер»).

МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье сделан акцент на определение терминов, характеризующих механизмы государственного регулирования предпринимательской деятельности. Также рассмотрены основные принципы, методы, инструменты комплексного механизма государственного регулирования предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: предпринимательство, предпринимательская деятельность, государственное регулирование, механизм государственного регулирования предпринимательской деятельности.

THE MECHANISMS OF STATE REGULATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE

The article focuses on the definition of terms that characterize the mechanisms of state regulation of entrepreneurial activity. The main principles, methods, tools of the complex mechanism of state regulation of entrepreneurial activity are considered.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial activity, state regulation, mechanism of state regulation of entrepreneurial activity.